

ERDÉLY RENESZÁNSZA I.

A 2008. október 8–11. között tartott konferencia előadásai

Szerkesztette:
Gábor Csilla, Luffy Katalin, Sipos Gábor



Kolozsvár, 2009

Megjelent
az AFCN (Administrația Fondului Cultural Național)



és a Communitas Alapítvány



támogatásával

Szerkesztette Gábor Csilla, Luffy Katalin, Sipos Gábor

@ Szerzők, 2009

Felelős kiadó: Sipos Gábor
Grafikai arculat: Könczey Elemér
Korrektúra: Szabó Beáta
Tördelés: Virág Péter
Nyomdai munkálatok: GLORIA Nyomda

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Erdély reneszánsza / Szerkesztette: Gábor Csilla, Luffy Katalin, Sipos Gábor. - Cluj-Napoca:

Societatea Muzeului Ardelean, 2009

2 vol.

ISBN 978-973-8231-91-7

1. kötet. - ISBN 978-973-8231-92-4

I. Gábor, Csilla (ed.)

II. Luffy, Katalin (ed.)

III. Sipos, Gábor (ed.)

94(498.4)

TARTALOM

I. KÖTET

A kegyes olvasónak köszönetet mondanak a szerkesztők	7
Humanisták és kör(nyezet)eik	9
Ritoókné Szalay Ágnes: <i>Janus Pannonius Hunyadi-epitáfiumai</i>	11
Zsupán Edina: <i>Vitéz János Leveleskönyve. ÖNB, Cod. 431</i>	16
Pajorin Klára: <i>Humanisták birodalomszménye és Mátyás király</i>	25
Véber János: <i>Egy 15. századi humanista főpap, Várad Péter kultúra- és tudománypártolása</i>	35
Prokopp Mária: <i>Vitéz János várad püspök (1445–1465), királyi főjegyző majd fő- és titkos kancellár európai jelentőségű kulturális és politikai tevékenysége</i>	44
Imre Mihály: <i>Sebastian Matthaeus 1551-es wittenbergi Mátyás-témájú disputációja</i>	55
Restás Attila: <i>Mátyás király alakja Matthias Bernegger (1582–1640) Tacitus-kommentárjaiban</i>	66
Az ars és a techné terepein	71
Bartók István: <i>Az európai elméleti irodalom recepciója Molnár Gergely grammatikai kézikönyveiben</i>	73
Balázs Mihály: <i>Reneszánsz filozófia Kolozsvárott</i>	80
Kovács András: <i>A kolozsvári Farkas utcai templom és kolostor jezsuita korszaka</i>	100
Vekov Károly: <i>Középkori és reneszánsz kori tárgyak a gyulafehérvári székesegyház kincstárában</i>	110
Jankovics József–Köszeghy Péter: <i>Telegdi Kata? verses? levele?</i>	118
Tóth Tünde: <i>Aspasia, az ideális közrendű nő</i>	141
Gábor Csilla: <i>A történet kerete, a keret története: változatok Ponciánusra</i>	147
Dobra Judit: <i>Tündér szűz leány, Tündér Ilona és Erdély (Az Árgirus-história mint történelmi allegória)</i>	161
A Mátyás-korszak öröksége	169
Amedeo di Francesco: <i>A hagiográfiától a mitográfiáig. Marchiai Szent Jakab és a Hunyadiak</i>	171
Papp Kinga: <i>Mátyás király egy 18. századi latin drámában</i>	185
Gyárfás Ágnes: <i>Eltiltott magyar dráma Mátyás királyról (1790)</i>	195
Kríza Ildikó: <i>Mátyás-kultusz és a nemzeti identitás a felvilágosodás korában</i>	200
Leszja Musketik: <i>Mátyás király a kárpátaljai népi prózában</i>	210
Lukács István: <i>A „legjobb történet” a szlovén Mátyás királyról</i>	218

Zsupán Edina

VITÉZ JÁNOS LEVELESKÖNYVE

ÖNB, Cod. 431¹

Az Országos Széchényi Könyvtár *Csillag a holló árnyékában, Vitéz János és a humanizmus kezdetei Magyarországon* címet viselő kiállítása 2008 tavaszán Vitéz János könyvkultúrájának bemutatását s ezen keresztül szellemi portréjának megrajzolását tűzte ki célul.² A Vitéz-könyvtár „felfedezése”,³ azaz a 19. század második fele óta első alkalommal szenteltek önálló kiállítást e romjaiban is nagyszerű gyűjteménynek.⁴ Mindez kiváló alkalmat szolgáltatott arra, hogy többet tudjunk meg a magyar humanizmus atyjának filológusi, tudósi módszereiről. Jakó Zsigmond mérvadó tanulmányában egykor a következő megállapítást tette: „Nincs még egy 15. századi magyar gyűjtő, akinek a könyveivel való kapcsolatairól annyi intimitás maradt volna reánk, mint erről az országos politika fordulatai és a török elleni védőháborúk izgalmai között is olvasmányaiba elmerülő váradi püspökről.”⁵

Az említett „intimitás” mindenekelőtt és elsősorban annak a számtalan margójegyzetnek, olvasási jelnek és szövegjavításnak köszönhető, amelyeket Vitéz saját könyveiben vagy más, rábízott kéziratokban⁶ eszközölt. Ezzel a gazdag forrással mind ez idáig mélyrehatóan még nem foglalkozott a kutatás.⁷

- 1 Szeretném megköszönni Láng Klára és Friedrich Simader munkám során nyújtott segítségét, valamint Velencei Katalin, Földesi Ferenc és Sarbak Gábor értékes észrevételeit.
- 2 A kiállítás 2008. március 14. és június 15. között volt megtekinthető az Országos Széchényi Könyvtárban. Katalógusa: *Csillag a holló árnyékában, Vitéz János és a humanizmus kezdetei Magyarországon*, szerk. FÖLDESI Ferenc, Bp., 2008.
- 3 ZSUPÁN Edina, *Csontos János szerepe Vitéz János könyvtárának rekonstruálásában*, MKsz, 2009, 239–245.
- 4 Az egykori Vitéz-könyvtár rekonstrukcióját Csapodiné Gárdonyi Klára végezte el: Klára CSAPODI-GÁRDONYI, *Die Bibliothek des Johannes Vitez*, Bp., 1984 („Studia humanitatis” Veröffentlichungen der Arbeitsgruppe für Renaissanceforschung, 6).
- 5 JAKÓ Zsigmond, *Várad helye középkori könyvtártörténetünkben = Uó, Írás, könyv értelmiség. Tanulmányok Erdély történetéhez*, Bukarest, 1976, 138–168, az idézett hely: 155.
- 6 Itt csupán röviden utalunk arra a jelenségre és a belőle fakadó problematikára, hogy a Corvina jó pár kötetében, amelyek Mátyás-címerrel rendelkeznek, tehát hiteles corvinák, számos, Vitéz János kezétől származó bejegyzés van. Általánosabb elképzelések szerint ezek a kódexek korábban Vitéz tulajdonában voltak, és a főpap halála (1472) után kerültek a királyi könyvtárba. Vö. HOFFMANN Edith, WEHLI Tünde, *Régi magyar bibliophilek*, Bp., 1992, 58–59. Egy másik elképzelés szerint viszont Vitéznek szabad bejárása volt a Corvinába, használta, javította, tulajdonképpen gondozta a királyi gyűjteményt. Vö. Klára CSAPODI-GÁRDONYI, *Die Bibliothek des Erzbischofs Johannes Vitez*, Gutenberg-Jahrbuch, 1973, 442–444., valamint UÓ, *i. m.* (3. sz. jegyzet) 44. Jakó Zsigmond nem osztotta Csapodiné álláspontját, vö. JAKÓ, *i. m.* (4. sz. jegyzet) 155.
- 7 Ritka kivételnek számít legújabbban BEREGSZÁSZI Magdolna, *Egy Suetonius-kódex rejtélye, avagy ki a nyitrai corrector*, *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei*, 2005, 13–32. A szerző az ELTE Egyetemi Könyvtárban őrzött Suetonius-corvina (Cod. Lat. 13.) Tiberius-életrajzában vizsgálja a 19. század

A kódexekben fellelhető számos Vitéz-bejegyzés rövid áttekintéséből is rendkívül sokszínű kép bontakozik ki. A margináliák különféle, jól körülhatárolható kategóriákra oszlanak. Ezek legnagyobb részt a filológus jegyzetei, azaz szövegjavítások, emendációk, valamint a diplomata és a politikus jegyzetei, aki anyagot gyűjt, hasonlatokat, képeket, találó kifejezéseket keres a klasszikus szerzők szövegeiben, amelyeket fel tud használni saját leveleihez és beszédeihez. De vannak közöttük tanulmányi jegyzetek és egyszerű olvasói kiemelések is. Rendszerezésük, feldolgozásuk a jövő feladata.

A kiállítás fő darabja egy szerény pergamenkódex, Vitéz *Leveleskönyve* volt. A jó állapotban fennmaradt 15. századi kéziratot ma az Österreichische Nationalbibliothek őrzi Cod. 431 jelzet alatt.⁸

A *Leveleskönyvet* régóta ismeri és értékeli a kutatás. Különös, koncepciójában és szellemében humanista, nyelvében jórészt a középkori kancelláriai stílus hagyományait őrző, két korszak határán született irodalmi alkotás.⁹ A főpap 1445 és 1451 között írott leveleit tartalmazza, amelyeket főként Hunyadi János vagy az Országtanács nevében fogalmazott az országot érintő, tisztán politikai, diplomáciai ügyekben, valamint főpapi kinevezések kérdésében. Csupán hét darab olyan levél található közöttük, amelyeket Vitéz a saját nevében írt. Az 1440-es évek elejétől ugyanis már Hunyadi szolgálatában állt, az ő diplomatájaként működött, 1445-ben pedig váradi püspökké is kinevezték.¹⁰

Levélgyűjteményt összeállítani és mintegy önálló alkotásként közzétenni a humanisták kedvelt gyakorlata volt. Nem látható pontosan, hogy a *Leveleskönyv* esetében vajon maga a szerző vagy pedig ambiciózus munkatársa, Ivanich Pál, a váradi kanonok volt-e a kezdeményező, netalán mindketten együtt. A gyűjtemény összeállítását mindenestre Ivanich Pál végezte. Ezt saját maga árulja el a kötet élére helyezett bevezető levelében, amelyben leírja az elvégzett munka körülményeit. Ivanich, majd később Vitéz is előszeretettel hangsúlyozza a spontaneitást és az esetlegességet az előkészítő munkálatok során. A humanista levélíró, ha

végi magyar kutatás által *nyitrai emendátornak* nevezett olvasó, azaz Vitéz János szövegjavításait. A tanulmány mindazonáltal bizonyos pontjain számunkra problematikusnak tűnik.

- 8 A kézirat leírásai: *Tabulae Codicum manu scriptorum in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum* I, Vindobonae, MDCCCLXIII, Nr. 431; F. UNTERKIRCHER, *Die datierten Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek von 1450 bis 1500* (Katalog der datierten Handschriften in lateinischer Schrift in Österreich, Bd. III.), Wien, 1974, 21, 14. kép; *Csillag* 2008, i. m. (1. sz. jegyzet) Nr. 34 (tételleírás jelen tanulmány szerzőjétől a kéziratra vonatkozó további, részletes szakirodalommal).
- 9 A *Leveleskönyvhöz* alapvető bevezetőt ad számos levél magyar fordítása mellett: *Vitéz János levelei és politikai beszédei*, vál., ford., bev. BORONKAI Iván, Bp., 1987. Továbbá Klára PAJORIN, *La cultura di János Vitéz, Camoenae Hungaricae*, 2005, 13–22. A *Leveleskönyv* bevezető két leveléről: ZSUPÁN Edina, *Vitéz János Leveleskönyve. Prológus = Csillag* 2008, i. m. (1. sz. jegyzet) 113–135, részletes szakirodalommal.
- 10 Vitéz János hivatali és politikai pályafutásához lásd FRAKNÓI Vilmos, *Vitéz János esztergomi érsek élete*, Bp., 1879; SZAKÁLY Ferenc, *Vitéz János, a politikus és államférfi (Pályavázlat – kérdőjelekkel) = Vitéz János Emlékkönyv*, Esztergom Évlapjai, 1990, 9–38, a korábbi szakirodalom részletes tárgyalásával; KUBINYI András, *Vitéz János (1408 k. – 1472) = Nagy Képes Millenniumi Arcképcsarnok: 100 portré a magyar történelemből*, szerk. RÁCZ Árpád, Bp., 1999, 45–47; KUBINYI András, *Vitéz János és Janus Pannonius politikája Mátyás uralkodása idején = Humanista műveltség Pannóniában*, szerk. BARTÓK István, JANKOVITS László, KECSKEMÉTI Gábor, Pécs, 2000.

epistolariumot kívánt összeállítani és azt a nagyközönség számára közzétenni, az ifjabb Plinius nyomán¹¹ szinte kötelező érvénnyel alkalmazott ilyen tartalmú fölvezetést.¹²

Ivanich Pál nem csupán előszót, hanem utószót is fogalmazott a gyűjteményhez, valamint jegyzetekkel, szömagyarázatokkal, tárgyi magyarázatokkal, retorikai megjegyzésekkel látta el a Vitéz-leveleket.

Az *Epistolariumot* több kézirat is megőrizte, ezeket többek között Prágában, Münchenben és Bécsben őrzik.¹³ A bécsi kódex szövegét elsőként Schwandtner adta ki a *Scriptoresban* 1746-ban Bécsben.¹⁴ Boronkai Iván 1980-as kritikai kiadásáig ez volt a mérvadó szöveg. A kódexek összehasonlítása után Boronkai a kiadás alapjául szintén a bécsi kéziratot választotta, mégpedig amiatt, mert ez a legjobb és legteljesebb, Ivanich valamennyi jegyzetét tartalmazó változat.¹⁵ A többi kéziratban ezekből alig található valamennyi.

A kritikai kiadás bevezetőjében Boronkai azt is kijelenti, hogy nagy valószínűséggel („höchstwahrscheinlich”) ez a kódex a Váradon készült eredeti példány.¹⁶ Feltevését azonban nem indokolja. Egyrészt a szöveg előbb említett teljessége vezethette erre a gondolatra, másrészt pedig a kézirat külleme. Feltűnő ugyanis a hasonlóság a *Leveleskönyv* bécsi kézírata és egy másik Vitéz-kódex között, amely bizonyíthatóan Váradon készült. Tertullianus *Apologeticusát*¹⁷ Polánkai Bereck másolta 1455-ben Váradon.¹⁸

11 Ifjabb Plinius levélkorpuszát a következő level vezeti be: C. Plinius Septicio suo S. Frequenter hortatus es, ut epistulas, si quas paulo curatius scripsissem, colligerem publicaremque. Collegi non servato temporis ordine (neque enim historiam componebam), sed ut quaeque in manus venerat. Superest, ut nec te consilii nec me paeniteat obsequii. Ita enim fiet, ut eas quae adhuc neglectae iacent requiram et, si quas addidero, non supprimam. Vale. (*Epistolarum libri novem*, 1, 1.) Vitéznek magának is volt Plinius, talán több is, közülük egy fennmaradt, jelenleg az ÖNB-ben található. Jelzete: Cod. 141. A kézirat Vitéztől származó emendációi igen alapos tanulmányozással áruklodnak. Vö. *Csillag* 2008, i. m. (1. sz. jegyzet) Nr. 24.

12 A humanista levélről a *Leveleskönyv* kapcsán legutóbb: ZSUPÁN, i. m. (7. sz. jegyzet).

13 Felsorolásukat a jelzetekkel együtt lásd BORONKAI, i. m. (14. sz. jegyzet) 12–13. A prágai kézirat tartalmát a Schwandtner-féle kiadással összeveti FRANKÓI Vilmos, *Vitéz János levelei és beszédei*, MKSz, 1887, 59–62. A prágai kódexet valamelyest bemutatja BORONKAI, i. m. (20. sz. jegyzet) 133, 19. sz. jegyzet.

14 J. G. SCHWANDTNER, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuin.* II., Vindobonae, 1746, 1–105. Bél Mátyás előszavával.

15 *Ioannes Vitéz de Zredna: Opera quae supersunt.* Ed. I. BORONKAI, Bp., 1980 (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series nova, Tomus III.), Einleitung, 13.

16 *Uo.*

17 Salzburg, Stiftsbibliothek St. Peter, A. VII. 39. A kódexre vonatkozó szakirodalmat lásd *Csillag* 2008, i. m. (1. sz. jegyzet) Nr. 21.

18 A scriptor neve és a másolás éve a kódex kolofónjából derül ki: *Ex Waradino per Briccium pr(esbiter) um de Polanka anno D. M et C(CCC) 55 (!) d(omi)no Iohanni de Zredna E(pisco)po s(uo) d(omino) W(aradiensi)* (f. 53r). A kódex különös fontosságát a Vitéz-bejegyzéseken túl az adja, hogy innen ismerjük az egyetlen olyan scriptor nevét, aki magyar származású volt, és Vitéz számára Magyarországon, közelebről Váradon dolgozott. Emiatt a kötet a Vitéz körüli váradai könyvprodukciónak ékes és vitathatatlan bizonyítékává válik. Jakó Zsigmond korábban említett tanulmányában egyébként megállapítja, hogy Vitéz püspöksége idején jól érzékelhetően szaporodnak az irodalmi művek másolatai Váradon, a tudós főpap gyűjtőszენvedélye minden bizonnyal fellendítette a káptalani iskola körüli másolótevékenységet, noha scriptorium létezéséről még nem került elő közvetlen adat (JAKÓ, i. m. /4. sz. jegyzet/ 157–158.) Jakó Zsigmond ugyanitt hangsúlyozza, hogy Vitéz bibliofíliaja a korabeli váradai könyvkötészetnek is ösztönzést adott.

Boronkai ezzel együtt sem tudja minden kétséget kizáróan Váradhoz és – a szerzőségén túl – Vitézhez kötni a bécsi kéziratot.

A *Leveleskönyv* alaposabb szemügyre vétele azonban számos korábbi bizonytalanságot eloszlat (1.1. kép, l. Képmelléklet a 2. kötet végén). Az 56 folióból álló kódexet gótikus jegyekkel bíró humanista könyvírással másolták. Scriptorát nem ismerjük, bár Ivanich Pál neve is felmerült másolóként a korábbi irodalomban.¹⁹ A kézirat díszítetlen, a Polánkai Bereck másolta Tertullianus-kódexhez hasonlóan a leveleket vörössel kitöltött, kétsoros nagybetűk vezetik be. Ivanich jegyzetei a margón sorakoznak, olykor még az alsó margón is. Jól látható, hogy mind a főszöveg, mind a margójegyzetek döntően azonos kéztől származnak. A főszövegben apró piros betűk találhatók ábécérendben azon szavak fölött, amelyekhez a margón magyarázó jegyzetek tartoznak. A mai lábjegyzetelési gyakorlathoz hasonlóan ugyanezek a betűk a jegyzetek élén is megjelennek.²⁰

Boronkai a kritikai kiadásban az Ivanich-jegyzeteket is hűségesen közli. Az egyik kifogása ugyanis a Schwandtner-féle kiadással szemben éppen az volt, hogy Schwandtner az Ivanich-margináliáknak csupán elenyésző hányadát adta meg.²¹

Ha azonban alaposan végignézzük a kódexet, találunk benne olyan margójegyzeteket is, amelyek nem szerepelnek Boronkai kiadásában, sőt említés sem esik róluk. Ez részben érthető, hiszen – amint majd látni fogjuk – ezek a bejegyzések nem tartoznak a kódex főszövegéhez, értve ez alatt a levélszövegeket és az Ivanich-jegyzeteket egyaránt. Nem képezik ugyanakkor a lábjegyzetelési rendszer részét sem.

A következő példa jól illusztrálja e bejegyzések jellegét. (1.2. kép) A 3. folio verzóján a 'b'-vel jelölt margójegyzet a szövegben a *patriarcha* szót magyarázza. A 'b' betű a szövegtestben is megjelenik a magyarázandó szó fölött. A margón olvasható, Ivanich Pál által hozzáfűzött magyarázat szövege a következő: *Patriarcha: humane historie patriarcham vocat Titum Livium propter excellenciam etc.*²² Azaz: „az emberi történelem pátriárkájának Titus Livius nevezi kiválósága miatt”. A szövegtestben, a *patriarcha* szó fölött feltűnik azonban egy másik jel is, két párhuzamos vörös vonal, amely egy másik margójegyzetre vonatkozik. Ez esetben a jel nem ismétlődik meg a margón. Ezt az utóbbi margójegyzetet vörös tintával írták – szemben az Ivanich-jegyzetekkel, amelyeket végig feketével –, és jól érzékelhetően elválik Ivanich idézett magyarázatától. A rövid bejegyzés egy szöveg hely megadása: *Titus Livius liber primus ab urbe condita*. Ez a bejegyzés filológiai szempontból nem azonos szintű az Ivanich-jegyzettel, hiszen nem a *patriarcha* szót magyarázza, hanem annak a Livius-helynek a forrását adja meg, amelyet Vitéz az adott helyen idéz.²³

19 Így például Unterkircher is Ivanichot nevezi meg másolóként (*i. m.* /7. sz. jegyzet/ 21.). Bár erre nincs közvetlen bizonyíték, a feltételezés valószínűleg helyes, ugyanis a kódex kolofónjában (f. 56r) kizárólag Ivanich Pál neve jelenik meg alkotóként.

20 Az első lapokon megfigyelhető egy másik jelzésrendszer is, amely vonalak és pontok különféle kombinációjából áll, de jól látszik, hogy ez hamarosan elégtelennek bizonyult a bőséges jegyzetapparátus elrendezéséhez.

21 BORONKAI Iván, *Vitéz János retorikai iskolázottsága*, ItK, 1975, 129–143; 131.

22 *Epistolarium* 1, 'ff' jelzéssel ellátott jegyzet (BORONKAI, *i. m.* /14. sz. jegyzet/ 34.).

23 A Vitéz-szöveg hely: Num igitur inter hec atque in tanto morum et vite discrimine equum censes, ut ab meo quoque erga te officio ambitui pocius, quam contemptui studeatur, cum – ut opinor – te non fugiat, quod magnus ille humane historie patriarcha in casu simili referat contemptu inquiens fieri tutos, ubi in iure parum praesidii esset. *Epistolarium* 1, 15 (BORONKAI, *i. m.* /14. sz. jegyzet/ 30.) Az eredeti Livius-hely: Is cum primores civitatis, in quibus fratrem

A vörös, betűjel nélküli bejegyzés tehát valóban nem a kódex törzsszövegének része. Nem az Ivanich-féle magyarázatot egészíti ki, sokkal inkább egy felhasználó kezére utal. Az is jól látszik, hogy nem a scriptor kezétől származik, ez egy finomabb, törekenyebb, fegyelmezettebb írás. Számos Vitéz-kézirat áttanulmányozása után egyértelműen látható, hogy ez a kéz Vitéz János keze.

A *Leveleskönyv*ben vannak hasonló, vörös tintával beírt, a püspök kezétől származó auctoronevek. Például Tullius Cicero, Seneca, Ambrosius. Ahogy a Livius-példánál láttuk, Vitéz ezekkel a bejegyzéseivel nem Ivanich magyarázatait akarta pontosítani. Nem is illeszti be a magyarázatok jelölésrendszerébe. Sokkal inkább úgy tűnik, mintha később ő maga használta volna a már elkészült kötetet, és megjelölte volna kedves vagy gyakrabban használt idézeteit, talán azért, hogy könnyebb legyen megtalálnia őket. Vagy egyszerűen átolvasva a letisztázott kéziratot, vörös tintás bejegyzéseivel megjelölte azokat a helyeket, amelyeket ő maga a legfontosabbnak tartott. Az auctoronevek margón való feltüntetése – számos kortársához hasonlóan – egyébként is tipikus olvasási szokásai közé tartozott.

Az auctorhelyek későbbi használata szempontjából nem érdektelen, hogy ezeknek a névbejegyzéseknek nagy része a *Leveleskönyv* második és harmadik levele mellett szerepel. Vitéz ugyanis a levélkorpusz számára (illetőleg róla) még a gyűjtemény összeállítása előtt két levelet is fogalmazott. Az egyiket 1445-ben, alig valamivel a várnai vereség után, a másikat pedig 1448-ban. Ivanich – valószínűleg Vitéz egyetértésével – a második és a harmadik helyre tette őket a kötetben. Nem véletlenül. Azon túl ugyanis, hogy információval szolgálnak a gyűjtemény geneziséről, igen értékes irodalomtörténeti forrásokról van szó, melyekben szerzőjük saját kora magyarországi műveltségének siralmas elmaradottságáról, a helyes művelődésről, az általa korszerűnek vallott írásművészetről, a levél műfajáról s mindenekelőtt a követendőnek tartott stílusról elmélkedik.²⁴ És hogy elveit a gyakorlatban is bemutassa, azt a levelét, amelyben minderről ír²⁵ – feltehetőleg a játékosságot sem mellőzve –, szinte teljes egészében antik auctoroktól vett idézetekből állította össze. Az eredmény bravúros, az „illesztések” szinte sehol sem érzékelhetők. Nem meglepő tehát, hogy ezt a két levelét később maga is idézet- vagy sententiagyűjteményként használta.

Míg az imént bemutatott Vitéz-bejegyzések a kódex „életének” abból a korszakából származnak, amikor az már lezárt, kész egész volt, és maga Vitéz János is használóként nyúlt hozzá, addig más jelek arra utalnak, hogy a főpap nem csupán annak végleges elkészülte után kapta kézhez a kódexet, hanem maga is aktívan részt vett a végleges szöveg megalkotásában. Vitéz ugyanis a független filológus szemével végigemendálja a kéziratot, azaz a saját leveleinek szövegét, voltaképpen ellenőrzi a scriptor munkáját. Erre utalnak a főszövegben eszközölt javítások és betoldások. Ez történt például a f.15r-n, ahol betoldja az *amicicie* szót. (1.3. és 1.4. kép) Ezt fekete tintával teszi, mint minden más kódexében a szövegbetoldásoknál, csupán a betoldást a szövegben jelölő apró éket rajzolja meg vörös tintával. Elhelyezésében, jelölésmódjában tipikusan Vitézre jellemző megoldás.²⁶

suum, ab avunculo interfectum audisset, neque in animo suo quicquam regi timendum neque in fortuna concupiscendum relinquere statuit contemptuque tutus esse ubi in iure parum praesidii esset. (*Ab urbe condita* I, 56).

24 Ivanich praefatiója, valamint a két Vitéz-levél részletes elemzését lásd ZSUPÁN, *i. m.* (8. sz. jegyzet) 113–135.

25 Ez az első, 1445-ben született levél. *Epistolarium* 1 (BORONKAI, *i. m.* /14. sz. jegyzet/ 28–37).

26 Fontos hangsúlyozni, hogy Vitéz jelölésrendszere néhány, sajátos szempontokat szolgáló és általa kitalált jellettől eltekintve nem egyedi. Az olvasott humanista jórészt átveszi és sűrűn alkalmazza a

Am a kódex vizsgálatának legmeglepőbb eredményére akkor jutunk, ha az Ivanich-féle jegyzeteket tesszük tüzetesebb vizsgálat tárgyává. A kutatás mind ez ideig a *Leveleskönyv* valamennyi magyarázó jegyzetét kizárólag Ivanich Pálnak tulajdonította. A f. 32v, a 33v, a 34r, a 34v és a 35r azonban mást mutat. (1.7. kép) A vörös betűjelekkel ellátott, és a korábban egyöntetűen Ivanichénak tartott magyarázatok egy része nem Ivanichtól, hanem magától Vitéz Jánostól származik. A Victorinus-corvinából vett párhuzamok segítségével ez könnyen belátható. (1.8–1.11. kép) A példák jól mutatják az íráskép, a szavak elrendezése, a szóközök, a rövidítések mértékének azonosságát és számának hasonlóságát. Vitéz tehát kézbe vette az elkészült írásművet, és ahol szükségesnek látta, saját kezűleg kiegészítette az Ivanich Pál által fogalmazott magyarázó jegyzeteket. Ezzel elkészülvén vette a piros tintát, és gondos szerzőként, az ábécé betűit felhasználva maga rendelte a margón futó magyarázatokat a főszöveg értelmezendő kifejezéseire. Ez a jelölésrendszer magába foglalja mind Ivanich jegyzeteit, mind Vitéz imént bemutatott pótlásait. Az ábécérend sehol sem törik meg vagy marad el. Mindezt természetesen a betűformák is igazolják, a piros szín használata, a gondosság, a precizitás pedig szintén Vitézre vall. Valószínűleg a főpaptól származnak a szövegtestben a függőleges, vörös vonalkák, az olvasási jelek, néhány zárójel, valamint a f. 21v-n egy dátumkiegészítés is.

A bécsi kódex provenienciájáról keveset tudunk. Beragasztott exlibris és bejegyzés tudatja, hogy a kézirat 1540-ben Johannes Fabri bécsi püspök tulajdonát képezte, aki halála előtt úgy rendelkezett, hogy könyvei a bécsi egyetem Szent Miklós Kollégiumába kerüljenek. Ez így is történt. A *Leveleskönyv* később, 1756-ban kerül majd át az egyetemi könyvtárból a Hofbibliothekba.

Konkrét bizonyítékunk van arra, hogy a kódex Bécsben nem merült teljességgel a feledés homályába. Már a legelső lapokon feltűnik ugyanis egy későbbi, 16–17. századi használó kéz, aki feltehetőleg történeti forrásként kezelte a kéziratot (hasonlóan az eljövendő századok kutatóihoz és eltérően a korábbi használóktól, akik számára elsősorban formulagyűjtemény és stilisztikai példatár volt), ugyanis csupán a történetileg érdekes leveleket jegyzetelte meg. Talán egy bécsi könyvtárosról van szó, aki az egyetem Szent Miklós Kollégiumában működött, hiszen tőle származik a kódex foliálása is, másrészt pedig bizonyos bejegyzései arról tanúskodnak, hogy saját könyvtárának gyűjteményén kívül az udvari könyvtár állományát is jól ismerte.²⁷

E névtelen bejegyző margináliái közül kettő is segít abban, hogy működését időben pontosíthassuk. A 20. számú levél²⁸ mellett a következő margójegyzet áll: *fort(asse) Iohannis*

kortárs itáliai humanisták szokásos jelzésrendszerét. Az itt bemutatott betoldási mód (vörös, felfele álló ék alakú jel a betoldás helyén, a betoldandó szó pedig a sorok között vagy a margón) bármely 15. századi „gyakorló” filológus-humanistánál megfigyelhető. Erre a konkrét eljárásra, de általában a humanisták emendálási szokásaira jó példa az alábbi kézirat: Wolfenbüttel, HAB, Cod. Guelf. 43 Aug. 2^o, hiteles corvina Bartolomeo della Fonte műveinek gyűjteményével, della Fonte saját keze által másolva. Az említett betoldási módozatot lásd pl. f. LXIXr. (A teljes kódex hozzáférhető: <http://diglib.hab.de/wdb.php?dir=mss/43-aug-2f>). A Victorinus-kódexből (Bp., OSZK, Cod. Lat. 370.) itt bemutatott párhuzamok esetében egy kivételtől eltekintve azért a margóra kerültek a betoldások, mert a kódexet szoros sorközökkel másolták, sorközi betoldásra itt már alig volt mód (1.5., 1.6. és 1.11. kép).

27 Ugyanez a kéz tűnik fel egy másik Vitéz-kódexben is, amelyet ma szintén az ÖNB őriz (Nicolaus Modrusiensis, *Tractatus philosophicus*, Cod. 2431).

28 Boronkai 1980-as kiadásának számozása.

*huius fuit Geographia Graeca MS. Ptolemaei in Bibl(iotheca) Caes(ariensi)*²⁹ (f. 13v). A kódex, amelyre itt utalás történik, egyike a magyar könyvtörténet legkülönlegesebb darabjainak, Ptolemaios görög nyelvű *Geógraphiája* Hunyadi Mátyás könyvtárából, fönmaradt, hiteles corvina, amelyet ma az Osztrák Nemzeti Könyvtár őriz (Hist. gr. 1). Források tanúsítják, hogy ez a díszkódex 1518-ig biztosan Budán volt, 1576-ban pedig már Bécsben, ugyanis szerepel Hugo Blotius katalógusában Y 5540 jelzet alatt.³⁰ A köztes időszakról is rendelkezünk némi információval. A kézirat 1519-ben a Perényi Ferenc váradi püspök baráti köréhez tartozó Coelius Calcagninihez került, majd pedig Haczaqi Márton,³¹ váradi prépost, később segédpüspök lett a tulajdonosa.³² Haczaqi Mártonról az utolsó adat 1547. április 22-én kelt, amikor is a pápa Ilosvay István egri prépostot nevezte ki váradi segédpüspökké, mivel Haczaqi nem vállalta tovább ezt a megbízatást.³³ A Ptolemaios-kódex valószínűleg Haczaqi halála, tehát mindenképpen 1547 után kerülhetett Bécsbe, amely dátum egyben biztos *terminus post quem*-ként is szolgál a *Leveleskönyv* kérdéses bejegyző kezének datálásához.

Egy másik bejegyzés további időbeli támpontot nyújt. A 41. számú levél³⁴ kezdő sorai mellett ugyanettől a kéztől a következő margójegyzet áll: *Bonfini Dec. III, Lib. 7 fol. 470*. A tudós bécsi itt Bonfini *Rerum Ungaricarum Decades*ének harmadik decasa hetedik könyvére hivatkozik, azon belül is arra a szakaszra, amely a Hunyadi János által II. Muráddal 1448 októberében vívott, második rigómezei csatát mutatja be. A megadott foliószám – amely itt valójában paginaszámnak értendő – segítségével könnyűszerrel megállapítható, hogy a be-

29 Azaz „talán ezé a Jánosé volt a görög nyelvű Geographia, Ptolemaeus kézirata, amelyet a Császári Könyvtárban őriznek”. A *Leveleskönyv* ezen oldaláról (f. 13v) fotót közöl CSAPODINÉ, *i. m.* (3. sz. jegyzet) 33. kép.

30 A kódex provenienciájához lásd Csaba CSAPODI, *The Corvinian Library. History and Stock*, Bp., 1973, Nr. 554., valamint JAKÓ, *i. m.* (4. sz. jegyzet) 165–166. Legújabban összefoglalja NÉMETH András *A Mynas-kódex és a Corvina Könyvtár c.*, megjelenés alatt álló tanulmányában. Ez úton is köszönöm, hogy rendelkezésemre bocsátotta a kéziratot.

31 Jakó Zsigmond nevezi Haczaqinak, Hoffmann Edith még a Haczy formát használja. Könyvtáráról HOFFMANN Edith, WEHLI Tünde, *i. m.*, 169–170. és 282–283. valamint JAKÓ, *i. m.* (4. sz. jegyzet), 165–166., legutóbb ugyanerről MADAS Edit, MONOK István, *A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig*, Bp., é.n., 76.

32 Erről már possessorbejegyzés is tanúskodik a Ptolemaios-kódexben: *Martini Haczi p(re)p(ositi) minorum Waradiensium et suorum* (f. 1v). Ezt a bejegyzést a *Leveleskönyv* 16. századi bécsi olvasója mindenképpen ismerhette, ezért merülhetett fel benne annak a lehetősége, hogy valamely váradi préposthoz kösse a kéziratot. A *Leveleskönyv*ben található 20. levél címsora, amelyhez a megjegyzést fűzték, a következő: *Ex parte Io(hannis) p(re)po(siti) Waradien(sis) ad d(omi)n(u)m Nicolaum decanum Cracovien(sem)*. Furcsa azonban, hogy egy *Johannes* nevű prépost lehetséges possessorként jelenik meg az ismeretlen bejegyző előtt, hiszen a Ptolemaios-kódexben jól olvashatóan *Martinus* áll, a Johannes név nem jelenik meg. (A Ptolemaios-kódex scriptora ugyan Johannes Thettalos Skoutariótés, ő azonban görögül szignálja magát, a bécsi bejegyző pedig egyébként is a ’váradi prépost’ megjelölés miatt – amely méltóságnév a *Leveleskönyv*ben és a Ptolemaios-kódexben is egyaránt megjelenik – köthette a *Leveleskönyv prepositus Waradiensis*éhez a Ptolemaios-kéziratot.) Netalán további, azóta elveszett információja is volt a bejegyzőnek a Ptolemaios-kézirat váradi történetéről, vagy egészen egyszerűen rosszul emlékezett?

33 JAKÓ, *i. m.* (4. sz. jegyzet) 165.

34 *Epistola lugubris ex parte Iohannis gubernatoris ad dominum Nicolaum decanum oratorem supratactum de conflictu suscepto a Turcis*.

jegyző Bonfini művének 1581-es frankfurti kiadására³⁵ hivatkozik, ahol a második rigómezei csata tárgyalása valóban a 470. oldalon kezdődik el. Brenner Márton 1543-as bázeli kiadásában³⁶ ugyanez a hely a 471. oldalon, Zsámboki 1568-as kiadásában³⁷ pedig az 500. oldalon található. A hivatkozás okát, azaz a két szöveg közötti kapcsolatot pusztán az adja, hogy a kérdéses Vitéz-fogalmazvány szintén a rigómezei csatával foglalkozik, méghozzá Hunyadi saját szemszögéből. A tudós használnak mindenesetre jól kellett ismernie Bonfini művét és a magyar történelem vonatkozó szakaszát a két szöveghely egymással való megfeleltetéséhez.

A Ptolemaios-kódexre való utalás által felkínált 1547-es *terminus post quem*-et tehát a Bonfini-hivatkozás 1581-re módosítja. A vizsgált bejegyzések ezt követően kerülhettek a kódexbe, esetleg már a 17. század első felében. Meglepő mindenesetre a kódex e késői, „eleven” használata.

A *Leveleskönyv* bécsi korszakát megelőző vándorlásáról azonban nincsenek pontos ismereteink. Amint azt Ivanich bevezető leveléből megtudjuk, a kezdetek kezdetén egy bizonyos Pál főesperes (nem azonos Ivanich Pállal!) kérte Vitézt, hogy állítson össze gyűjteményt a leveleiből. Amennyiben ez nem kitalált kerettörténet, akkor sem tudjuk pontosan, hogy hogyan is hangzott eredetileg a kérés, ugyanis Pál levelét Ivanich elfelejtette a magáé mellé vagy elé illeszteni. Csupán Vitéz válaszából tudjuk meg – aki egyébként két, főt említett híres levelét (látszólag?) Pál sürgetésére válaszként írta –, hogy mit is akart Pál. Így Vitéz: „Nosza, lássuk hát mit kívánsz! Nemde azt, hogy házam zugait s levelesládait tüzetesen átvizsgálva keresgéljem össze számodra egykori leveleim lapjait, s azokat kötetbe szerkesztve olvasmányul nyújtsam át neked?”³⁸ (Boronkai Iván fordítása) Plinius korábban már idézett felütése után azonban Vitéz szavai igencsak toposzszerűen csengenek. A kerettörténet fiktív voltát sugallja az a tény is, hogy – amint ezt korábban láttuk – a kódex végleges elkészülte után hosszabb-rövidebb ideig mindenképpen Vitéz János tulajdonában volt, ekkor kerülhettek bele a főpap használati bejegyzései (Livius, Cicero stb.).

Általában feltételezik, hogy ha Pál valós személy volt, akkor valószínűleg a királyi kancellárián működött, és valójában mintaleveleket kért Vitéztől, aki korábban szintén a kancellária alkalmazottja volt. A bécsi kódexszel kapcsolatban valóban él az az elképzelés, hogy kancellárián, formuláskönyvként használták. A kódex önmaga is alátámasztja ezt a feltevést, ugyanis helyenként a levelek címsorai mellett későbbi, de még 15. századi írással (nem azonos a másoló kezével, sem Vitézével) feltűnik a *superscriptio* és a *subscriptio* bejegyzés, amellyel a leveleket bevezető sorok, tulajdonképpen a levelek címeinek egyes részeit különböztetik meg.³⁹

35 *Antonii Bonfini Rerum Ungaricarum Decades quatuor cum dimidia*, ed. Ioan. SAMBUCUS, Francofurti, 1581. RMK III. 706. Az 1568-as első teljes kiadás (36. sz. jegyzet) Zsámboki által javított, újabb kiadása.

36 *Antonii Bonfini Rerum Ungaricarum Decades tres*, ed. Martinus BRENNER, Basileae, 1543. RMK III. 344.

37 *Antonii Bonfini Rerum Ungaricarum Decades quatuor, cum dimidia*, ed. Ioan. SAMBUCUS, Basileae, 1568. RMK III. 570.

38 Age nunc videamus, quid expostules; et quidem ut edium angulis, carthophylaciis quoque conlustratis, scedas tibi epistolarum quondam mearum perquirerem, easque in volumen redactas tibi tuisque legendas exhiberem. Epistolarium 1, 25 (BORONKAI, *i. m.* /14. sz. jegyzet/ 30–31).

39 Köszönöm Sarbak Gábor észrevételét, miszerint a szóban forgó kódex túl igényes küllemű ahhoz, hogy egyszerű formuláskönyv legyen. Ez alátámasztja azt a feltevést, hogy a levélgyűjtemény összeállításának eredetileg tisztán irodalmi indítékai lehettek, a hordozójául szánt elegáns kódex

Térjünk vissza most röviden a Fabri-féle exlibrishez és bejegyzéshez! A nyomtatott exlibris és a kézirásos bejegyzés azonos a Bécset megjárt vagy még mindig ott őrzött corvináink nagy részében található exlibrisszel és bejegyzéssel.⁴⁰ Az út pedig, amely ezek alapján kirajzolódik, a Budáról Bécsbe került corvinák nagy részének az útja.⁴¹ A *Leveleskönyv*nek tehát valamiképpen a Corvinák közelébe, Budára kellett kerülnie, hogy velük együtt kerülhessen ki Bécsbe. Ha ezt a feltevést összeillesztjük a kancelláriai használat jeleivel, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a *Leveleskönyv*et valószínűleg a királyi kancellárián vagy annak környezetében használták. Mivel egyelőre nem ismerünk olyan, Fabri tulajdonába került magyarországi kódexet, amely ne a budai könyvtárból került volna ki, óvatosan megfogalmazhatjuk, hogy a Vitéz-korpusz a Janus-korpuszhoz hasonlóan jelen volt a budai királyi könyvtárban.

Összefoglalóan elmondhatjuk tehát, hogy belső bizonyítékok, nevezetesen a szerző autográf bejegyzései teszik minden kétséget kizáróvá, hogy a bécsi kézirat a Váradon készült eredeti példány, sőt Vitéz saját példánya. A jegyzetapparátus végső verzióját Vitéz adja meg saját jegyzeteivel, illetve néhány ponton az Ivanich-jegyzetek korrigálásával. Vitéz tehát nemcsak a levelek szerzője volt, hanem a *Leveleskönyv* mint irodalmi korpusz megalkotója is. A másolat elkészülte után emendálta a kézirat szövegét. Övé tehát az *ultima manus*, és ennek következtében a kodifikált szöveg. A kötet egy ideig még biztosan a főpap használatában volt. Ebből az időszakból erednek a tőle származó használói bejegyzések, kiemelések. A kézirat később mintakönyvként funkcionált, esetleg a királyi kancellárián, de mindenképpen annak környezetében. Mivel a Fabri-féle possessorjegyek azt bizonyítják, hogy a kötet a corvinák útján került Budáról Bécsbe, nem kizárható, hogy Mátyás helyet adott a Vitéz-korpusznak is a királyi könyvtárban, és ezzel Janushoz hasonlóan rehabilitálta őt.

pedig csupán később vált praktikus formuláskönyvvé – akkor is csak rövid időre és korlátozott használattal, miként erről a kézirat kiváló állapota, csaknem érintetlen volta is tanúskodik.

40 A ma Budapesten, az OSZK-ban őrzött 35 db hiteles corvina közül a következők rendelkeznek ugyanezzel a Fabri-féle nyomtatott exlibrisszel és kézirásos possessorbejegyzéssel (ezeket Fabri titkárai vezették be a kódexekbe): Cod. Lat. 414, 415, 417, 418, 422, 423, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 438.

41 A Fabri-féle, 1540-es dátumot viselő exlibris fontos és biztos támpont az ezzel ellátott kódexek történetében. Az azonban, hogy ezek a kéziratok miként kerültek Budáról Bécsbe, csupán néhány esetben ismert. Főként Cuspinianus, őt követően pedig Brassicanus jutott hozzá Budán corvinákhoz, amelyek közül jó pár később Fabri gyűjteményébe került. A *Leveleskönyv* bécsi kódexe esetében e Bécsbe kerülés mikéntjéről nincs tudomásunk. A corvinák Bécsbe kerülésének történetével átfogóan legutóbb VISKOLCZ Noémi foglalkozott: Uő, *Corvinák Bécsben a 16–18. században*, MKSz, 2008, 272–291.

huius voluminis post sese haut paruo interuallo rescipserat. ceteris anteposui. utpote quas in primis et prologo aliarum et memoria dignas existimaui. Vere etenim dico quod quodammodo easdem duas. mente comprehendere. mox ad aliarum sequentium lectionem. et sapor et intellectus facilius aderit. Ut autem ab earum lectione te forte aliqua difficultas vel error non abstrahat. volui pro mea exeratacone adhuc unum laborem adhibere. feci namque in spacio circumiacenti annotari tibi veterum autorum nomina. quorum dicta verbaque in ipsius epistulis inducuntur. nonnullorum etiam vocabulorum. et etiam sententiarum aliquarum. expositiones ac notas adieci. in quantum. et ab ipso patre nostro interrogans. et in libris per me requirens. informari potui. Que quidem si tu sanius acutiusque intellexeris. libenter fauebo rationi doctiorumque consenciam. et nec me pigebit erroris emendati. Postremo ausatus esto. quod cum in fronte huius voluminis. titulum auctoris solitum. formare volueram. pertinens contradictum fuit. ne ad hoc curam exponerem. sed ut iuxta beati Severi doctrinam. sufficiat quod libellus ipse loquatur materiam et non loquatur auctorem. VALE. Ex Waxadino duodecima Ianuarius. Anno domini Millesimo Quadringentesimo Quinquagesimo primo.

et hęc in prologo sup vna
si darent. pau.

In primis nota quod hęc epistolam
et hęc scribit vna simone.
quod vult ad socium l'amicus scribit
solitus erat. ponit et in eis
vna comica v' emi. quod i gra
mly epistulis. hęc v' ut tu nosti.
refurante solebat. Quod dicit
epistole i magna parte ostendit
ex v'bis et clausul' veterum
oratorum scriptorum et poetarum.
pau.

Accipit hęc qui p' obedire
l' face voluntatem.

o. parentis.

ponit ad similitudine illi dicit
apud poetam. refugis fluitibus re.
quod dicit uterque atque uterque ad
me refugientibus.

EPILA PRIMA. IPVS DOMINI. JO. QVE ALIARZ SEQVEN
CIAM PROLOGVS DICI POTEST. IN QVA QVIDEM EPILA.
TPRE DISTVRBII DATA. EIVSDEM DISTVRBII MALA ET
FACIEM DENOTAT. ET PLVRA ALIA VTILIA EXPRESSIT.

Dilecto filio. P. Notario Cancellarie Regie. S.
Mozemgere solitus fili votis tuis/cumulata instan
cia. p'ceps agor. ut peticioni tue (uel impeticioni apcius dixerim)
cedam magis quam concedam. eo pacto. ut palam noueris huic
importunitati tue imp'nciarum non iudicio delatum iri sed tedio
Vrgentes quippe addis stimulos affectum. ne quo languore
mozeris. occupatam solito exigendi vicem. neue refugis pa

atq; hoc solum futurū sit . vt p̄spum ac felix scelus virt' voce
 tur . p̄tēa si voles . vt amplius hosce questus p̄sequar . recte q̄dē
 adhuc . sine rubore magis q̄ sine merore hoc q̄ adiciam . Jam
 v̄tutis vsus repuit . abusus inualuit . Jam rarus menti impat .
 Jam inq̄m fruct' est scelerū nullum putare scelus . Nūm q̄
 inter hec . atq; in tanto mox et vite discamine eq̄ censēs
 vt ab meo q̄ erga te officio / ambitui potius q̄ contemptui stu
 deatur . cū vt opinor te nō fugiat . quod magnus ille huma
 ne historie patriarcha in casu simili referat . Contemptu inq̄
 ens fieri tutos . vbi in iure pax p̄sidij esset . Quīmo recti
 cognoscere videbers . si p̄suadere mihi p̄pes . vt sermo sit restri
 ctior . et suis iuris coherceatur . hac p̄estim tempestate . in
 qua et causam nrām et famam pariter . in arto stare et an

*Aumg. Rede ad inceptā
 sup' aduocandū y ostēdiar
 edidit.*

*b p̄tēatib. humane histōie
 p̄tēatib. voce t̄mūm.
 p̄tē exallcat 7c.*

*I. iacob. li. i. job
 vice adit*

1.2. kép
 Bécs, ÖNB, Cod. 431, f. 3v, részlet

lencē conditio / vobz ip̄is . ap̄aus q̄ uectis / amica certamina
 euincere . Enitar certe . ne uti in mystacone . tu peise
 sta et in p̄secōne supra fias . Suffiat nūc aspulian
 in hoc sedere / ut de cetero tuas confidas . et recurras
 si opus fuerit . ad affectum . nō modo paratū s̄ occurstantē
 vno tuo . **Vale**
 Ex parte dñi Iohannis Gubernatoris . ad dñm
 f. Regem Romanoz . et ducē Austrie et Stirie ic

Aspulian p̄sentire .

*Quid . In fact quāto
 illa dicitur . I p̄mē ip̄is
 de p̄tēatib. p̄tēatib. vobz
 dicit q̄ p̄tēatib. in quādam
 dicit . nūc legem . nūc q̄
 in p̄tē . In p̄tēatib. dicit
 dicitur . dicit . nūc q̄
 s̄ly vobz . ad dñm . Aliter
 nūc . p̄tēatib. dicitur .
 et Iacobus p̄tēatib. .
 Iacobus p̄tēatib. .
 Iacobus p̄tēatib. .*

SERENISSIMĒ PRINCEPS . Dum hys diebz lēo ma
 iestatis ur̄e in hac cōuēōne generali legerentur .
 placuit cōmuni delibetacōne . ut sup̄ hys que ad pacē meā
 obicabant . sicut corā . vocalē sic apud maiē . ur̄am . p̄mibz
 s̄p̄tis . tacōne reddere nō possōnetē . Scribit itaq; S V
 qualē ego nūp dū apud terras Comitū Cilie exercituali
 p̄cederet . nulla diffidacōne p̄missā . immo cont̄ p̄p̄a mea
 pacifica s̄p̄ta . in quibz maiē . ur̄e . seruita mea pollutatus
 fuerā . ducatu Stirie plurima dampna et nocimēta . intule
 rim . itē . Placuit sēnī p̄ncipz . audire ista quo animo
 S V ponderauerit . ut locus ap̄aus daret̄ rescribendi . quo tē
 et casum hunc nude expedire vis iusq; adisset . Igr̄ dū
 post m̄s̄plices in terra celoz crudelis et inhumanas iniu
 rias suscep̄tis / nūp dñi Barones hui' regni puocata arma
 adūsus p̄tatos Comites Cilie mouere decessissent / ego s̄
 tamq̄ Capitaneus in s̄o opus . deputat' fui / nūq̄m p̄tatos
 illa intencōne . ut ul' contra maiē . ur̄am . ul' subditos seu
 terens eiusdē diffidacōne ul' guerra cōmōuem . s̄ si fiat s̄p̄tis
 pacificas exp̄ssem . ita et mente gerēbam . seruita potius
 mea iqm̄ offensionē manifestari v̄sēp̄ inferre . Vnde et illa
 dampna que hacuice terens et subditos S V . illata seruit
 nō meo certe studio . nō intencōne . nō deniq; p̄concep̄ta volū
 tate . s̄ illoz dampnificatorz inspectata et uehement' puoca
 cōne s̄o euenit . Ego enī illata in arma offendi p̄tus q̄

*s/amica certamina
 itucōne tu peise .*

1.4. kép
 Bécs, ÖNB, Cod. 431, f. 15r, részlet

*in eodem tacto
 pauit . hostes fugat .
 nam q̄ murus detect*

1.5. kép
 Budapest, OSZK, Cod. Lat. 370.,
 f. 23v, részlet

*quoadmodū
 quando q̄ aduincit
 p̄ceptū suarū artū reli
 considerans . na*

1.6. kép
 Budapest, OSZK, Cod. Lat. 370.,
 f. 33v, részlet

et ^{ex lra} illa vs sup
 et ^{ab q mppit dabus}
 endu ^{nuu se ad quas se}
 idiao ^{ho refit}

34

1.8. kép
 Bécs, ÖNB, Cod. 431,
 f. 33r, részlet

bul
 pre
 par
 xent
 let
 erib

In pti. oē plures q̄ uy
 pres ēē nō debet

1.9. kép
 Budapest, OSzK, Cod. Lat. 370.,
 f. 36r, részlet

Consti gnāl dnu
 i iuridinalē et
 negonalē

nō

Q̄ ha
 bre
 tel
 pu
 ale
 q̄ u
 Qu
 cla

1.10. kép
 Budapest, OSzK, Cod. Lat. 370.,
 f. 22v, részlet

1.11. kép
 Budapest, OSzK, Cod. Lat. 370., f. 34r, részlet

unul alt
 ho ex ho
 ait. Si tēp
 mitatem. ^{idic}
 cū obfit
 on loco
 :/ Supra
 dū faciē
 questio ē
 ico narra
 ilet/Non
 i ptereūda
 idendum
 ū est, ut
 irrandum
 ereundū
 ā excipit
 inūuas
 ifensum
 debetū. nē
 hū statim
 apiat uo
 debet.
 cib' expoli
 am sup di
 nēs verū
 ie dicitur est
 d qd' ad
 quod ipfū
 b' modis fit
 ia adūla
 c uicia sē
 it tali pua
 ā ut obti

opportūitas

qo

obest narra ied

1 ptes

nubl' pdest mēd'

Nar' mēdū nō loco
 oportūo dr

In dū nō vt causa
 postulat

1 puaritō fit
 duob' modis